

DEĞİŞEN SOSYO-EKONOMİK PARADİGMALAR KARŞISINDA AİLENİN YENİDEN İNŞASI: ELEŞTİREL BİR SOSYOLOJİK İNCELEME

Ayhan VERGİLİ*

Atf: Vergili, Ayhan. "Değişen Sosyo-Ekonomik Paradigmalar Karşısında Ailenin Yeniden İnşası: Eleştirel Bir Sosyolojik İnceleme", *Sosyologca*, Sayı 30 (2025), s. 199-215.

ÖZ: Bu çalışmada insanın doğasıyla aile kurumu arasındaki antropolojik, sosyolojik ve biyo-psikolojik bağ dikkate alınarak onun sosyal bir varlık olarak organizasyon inşa etme süreci, aile kurumu üzerinden değerlendirilmektedir. İnsan doğada var olduğu andan itibaren olumlu ve olumsuz yönleriyle aile her coğrafyada, her toplumda kendine özgü bir form olarak var olmuştur. Ailenin 21. yüzyılda yeniden inşası hem yapısal hem de işlevsel olarak ciddi sorunlarla karşı karşıyadır. Değişen üretim ilişkilerine dayalı olarak ailenin işlevi ve örgütsel yapısındaki değişme kaçınılmaz olarak yeni bir anlam kazanmaktadır. Son iki yüzyılda bilim ve teknolojik gelişme, yapay zekâ, dijital devrim, hızla değişen ekonomik model, aşırı bireyselleşmiş yaşam tarzı aile kurumuna duyulan ihtiyacı tartışmaya açmaktadır. Ailenin pek çok işlevinin karşılandığı, tütün yeniden üretiminde teknoloji yoluyla kadın ve erkeğe ihtiyaç duyulmayacağı yönündeki öngörüler, aile kurumunun hem yapısal hem de işlevsel olarak varlığını tehdit etmektedir. Bu yazıda, yakın gelecekte aile kurumuna ihtiyaç olup/olmayacağı tartışmalarına yapısalcı ve işlevselci bakış açısıyla odaklanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Aile, Üreme, Çekirdek Aile, Endüstri 4.0, Yalnızlık.

The Reconstruction of the Family Amid Changing Socio-Economic Paradigms: A Critical Sociological Analysis

ABSTRACT: In this study, considering the anthropological, sociological and bio-psychological connections between the nature of human being and the family institution, the process of building an organization as a social entity is evaluated with regard to the family institution. Ever since the human being has taken its place in nature, the family has existed as a unique form in every place and every society, with its positive and negative aspects. Reconstruction of the family in the 21st century faces serious challenges, both structurally and functionally. Depending on the changing production relations, the change in the function and organizational structure of the family has inevitably assumed a new meaning. In the last two centuries, science and technological development, artificial intelligence, digital revolution, rapidly changing economic model, overly individualized lifestyles have brought the need for the family institution into discussion. Projections that many functions of the family are met and that, with the help of technology, there will be no need for male and female in the reproduction of the species threatens the existence of the family institution both structurally and functionally. This article focuses on the question, 'Will there be a need for the family institution in the near future?' from a structuralist and functionalist perspective.

Keywords: Family, Reproduction, Nuclear Family, Industry 4.0, Loneliness.

Makale Türü : Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi : xx.xx.202x

Kabul Tarihi : xx.xx.202x

* Doç. Dr., Millî Eğitim Bakanlığı, ayhanvergili@gmail.com, ORCID 0000-0002-1852-8386.

Giriş

Kadın ve erkek biyolojik olarak birbirlerinden farklıdır. Tarih boyunca bu farklılığın en belirgin özelliği kadının doğurganlık becerisi idi. Tarihin ilk dönemlerinden itibaren kadının doğurganlığı yaratıcılık olarak görülse de cinsler arasındaki eşitlik kadının aleyhine oluşmuştur. Eşitsizliğin kökeninde cins rollerinin farklılaşması, toplumsal yaşamda işlerin paylaşılması etkili olmuş, ta ki 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hızla gelişen teknoloji kadının iş ve sosyal hayatta erkekle aynı işleri yapıyor olmasıyla iki cins arasındaki bu fark her geçen gün azalmaya devam etmiştir. Artık iki cins arasındaki en önemli fark, kadın çocuk doğurabilirken erkeğin doğuramıyor olmasıdır. Elisabeth Badinter'in de dikkat çektiği üzere son yüzyıldaki gelişmeler kadınıla erkek arasındaki iktidar ilişkilerini altüst etmekle kalmamış her birinin doğasını yeniden düşünmeyi zorunlu kılan "kültürel bir mutasyona"¹ neden olmuştur. Bu durum ailenin yapı taşı olan kadın ve erkek cinslerinin geleneksel yaşam tarzına nazaran aile kurmak ve kurulan aileyi devam ettirmek konusundaki tavır değişikliğini de etkilemiştir. Tarihsel süreçte pek çok parametre evlilik ve ailenin varlığı için zorunlu iken 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren değişen yaşam tarzı ve teknolojik gelişmeler evlilik ve aile kurumunun varlığını gerektirecek zorunluluklar sınırlı hale gelmiştir.² Bu bağlamda yazıda, 21. yüzyılda aile kurumunun karşı karşıya olduğu yapısal ve işlevsel değişim üzerine kuramsal bir yaklaşım sunulacaktır.

Yazıda "aile kurumu" diyalektik metot ile yapısalcı ve işlevselci sosyolojik kuramlar gözetilerek ele alınarak her üç kuramın açıklamaları zaman zaman eleştirel bir yaklaşımla sorgulanarak tarihsel süreç içerisinde ailenin yapısal ve işlevsel değişimi hem felsefî hem de tarihselci bakış açısıyla sosyolojik bağlamda değerlendirilmektedir. İlk olarak, geçmişten bugüne ve gelecekte insanlığın aile kurumu ile olan ilişkisi sorgulanarak gelecekte aile kurumuna ihtiyaç olup/olmayacağı tartışmalarına odaklanılmaktadır. Bu bağlamda, bireyin, ekonomik ihtiyaçları karşılandıktan sonra, karı-koca, anne-baba, evlat, kardeş vb. kan bağıyla kurduğu ilişkinin ne şekilde örgütleneceği? Bireyin, sosyalleşmek için kendisine üst otoritenin/devletin sunduğu resmi grup ya da bireyin kendi tercihiyle oluşturacağı sosyal çevrenin ve ailenin sağladığı sosyal ve psikolojik işlevleri karşılayıp/karşılayamayacağı? Neslin devamı ve çocuğun üretiminde ailenin rolünün ne olacağı? Soruları üzerinden konu değerlendirilecektir.

Günümüzde toplumsal cinsiyet tartışmalarıyla türün devamı için doğal üremeye ihtiyaç kalmayacağı yönündeki teknolojik öngörüler yazıda dikkate alınmıştır. İnsanlık tarihinin genel akışı içerisinde, insan türünün devamı için doğurganlık rolü/biyolojik işlev esas alınarak cinsiyet algısının değişmesi üzerine yapılan spekülatif değerlendirmeler yazıda tartışmaya açılmaktadır. Kısaca özetlemek gerekirse bu yazıda ailenin tarihsel serüveninden başlayarak 21. yüzyılda değişen üretim ilişkileri ve yeni yaşam tarzının aile kurumunun işlevsel rolü ve yapısal varoluşu üzerine kuramsal bir tartışmayı hedeflemektedir.

İnsanın Antropolojik ve Biyo-Psikolojik Doğasıyla Aile Arasındaki İlişki

Pierre Teilhard de Chardin, insanın hayvanlara kıyasla daha zayıf bir tür olduğuna işaret etmektedir.³ Bu bağlamda, insan, biyolojik olarak, doğada diğer hayvanlara kıyasla türünü devam ettirebilmek bakımından da en zayıf canlıdır. Eğer insan türü belli seviyenin üzerinde zekâya ve mevcut beden özelliklerini kullanma becerisine sahip olmasaydı, muhtemelen

¹ Elisabeth Badinter, *Biri Ötekidir: Kadınla Erkek Arasındaki Yeni İlişki ya da Androjin Devrim*, İstanbul: Afa Yayıncılık, 1992, s.14.

² Eli J. Finkel, Chin Ming Hui, Kathleen L. Carswell and Grace M. Larson, "The Suffocation of Marriage: Climbing Mount Maslow Without Enough Oxygen", *Psychological Inquiry*, 25: Routledge, 2014, s.1-44.

³ Pierre Teilhard de Chardin, *İnsanın Tabiattaki Yeri*, Çev. H. H. Hatemi). İstanbul: İşaret Yayınları, 1990.

türünü devam ettirecek imkânı bulamazdı.⁴ Bu özelliği nedeniyle insan diğer hayvanlar gibi doğal çevreye kolayca uyum sağlayamayacağından ona mukavemet ederek içedönük bir dünya geliştirmek zorunda kalırdı. Bu nedenle doğal çevreyle kuşatılan ilk insanlar hayatta kalmak için hayvanlardan farklı olarak daha gelişmiş sosyal birlikler ve organizasyonlar inşa etmek zorunda kalmışlardır.

Doğada, insan dışında başka türlerin de sosyal birlikler kurduğu bilinmektedir.⁵ Şempanzeler, goriller, filler vb. birçok tür tarafından kurulan örgütler, primitif insan örgütleriyle benzeşmektedir. İnsan türünün kurduğu ilk örgütlü birliğin klan aile modeli olduğu tahmin edilmektedir. Bazı hayvan türlerinin primitif aile örgütleri, klan aile modeliyle yapısal ve işlevsel özellikler bakımında bazı benzerlikler gösterse de insan türünün aile örgütü yüzyıllar içinde hem değişen üretim koşulları hem de yarattığı kültürel formla ciddi bir fark yaratmıştır.

Thomas Hobbes, devlet üzerine kaleme aldığı kitabında devleti insan ürünü, yapay ancak zorunlu bir varlık olarak tanımlar.⁶ Bu tanım hiç kuşkusuz aile için de geçerlidir. İnsanlık tarihinde en ilkel topluluktan en gelişmiş medeniyetlere aile örgütü hep var olmuş; ancak hem yapısal hem işlevsel hem de kendilerine özgü değer yargılarıyla inşa edilmiştir. Çin, Hint, İran, eski Yunan, Roma, Slav, Türk, Moğol ve cahiliye devri Arap topluluklarında aile kurumu ana hatlarıyla incelendiğinde aile türlerinin kendi bulundukları toplumsal yapının özelliklerine göre şekillendiği ve işlev kazandığı görülmektedir. Hem yapısal hem de işlevsel olarak birbirleriyle benzerlikleri olduğu gibi çok ciddi örgütsel ve değer yargısı farklılıkları dikkati çekmektedir. Aile kurumu, başlangıcından günümüze, toplumdan topluma hem yapısal hem de işlevsel olarak sürekli bir değişim geçirmektedir. Her sosyal birlik gibi aile de kendine özgü üst yapı değerleri - normlar ve kurallar- oluşturmuştur. Toplumdan topluma aile normları farklılık göstermesine rağmen, yapısal ve işlevsel olarak hemen hemen her toplumda aynı rolü üstlenmiştir.

Teknik üstünlüğüyle doğaya hükmetmeye başlayan insanoğlunun bugün için biyolojik zayıflığından dolayı aileye olan ihtiyacı oldukça azalmıştır. Özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerde ailenin kadim işlevlerinin birçoğunu kamusal ve özel sosyal kurumlar devralmıştır. Hızla gelişen dijitalleşme (yapay zekâ çalışmaları, endüstri 4.0 ve toplum 5.0 dönüşümü vb. gelişmeler) ile yakın gelecekte aile kurumunun işlevlerinin tümünü kaybedeceği tezleri hemen hemen her gün gündemi meşgul etmektedir. Bu tartışmalara paralel, evlilik bağı ve aile olmadan çocuk sahibi olmanın artmaya devam ettiği⁷ ve bu durumun toplumda her geçen gün doğal karşılanması yönündeki algı ve kabuller üst yapı değerlerini de ciddi biçimde değişmeye zorlamaktadır.

Ailenin Yakın Gelecekte İşlevi Kalmayacağı İddiaları

Ailenin yakın gelecekte işlevi kalmayacağı tartışmaları gündemi meşgul etmektedir. Bu bağlamda; evlilik ve aile kurumunun geleceğine ilişkin, türün devamını sağlamak için kadın-erkek ilişkisi, evlilik bağıyla kurulan aile yerine, yeni biri kuruma ihtiyaç olup olmayacağı yakın gelecekte daha da merak konusu olacaktır. Ailenin temel işlevlerinden; ekonomi, sosyo-kültürel birlik olma, neslin devamı ve yetiştirilmesi, aile fertlerinin duygusal ihtiyaçlarının karşılanması vb. işlevlerin yeni yaşam tarzıyla kaybolmaya devam ettiği dikkat çekmektedir. 20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren çocuğun sosyalleşmesinde ailenin işlev kaybı yaşadığı açıktır. Biyo-teknolojik gelişmeler (tüp bebek yöntemleri) kadının erkeğe ihtiyaç duymadan

⁴ William B. Irvine, *İnsan Nedir? Doğal Tarihimize Bir Bakış*. (Çev. Ö. Çelik). İstanbul: Metis Yayınları, 2024.

⁵ John Bowlby, *Bağlanma ve Kaybetme*. (Çev. T. Veli Soylu). İstanbul: Pinhan Yayınları, 2018, s.240-251.

⁶ Thomas Hobbes, *Leviathan*. (Çev. Semih Lim). İstanbul: YKY., 2018, s.133-137.

⁷World Family Map (2017). Mapping Family Change and Child Well-Being Outcomes, <https://worldfamilymap.ifstudies.org/2017/files/WFM-2017-FullReport.pdf> (Erişim tarihi: 06.07.2023), s. 31-33)

çocuk sahibi olabilme imkânı sunmaktadır. Bu gelişmeler aile kurumu için türün devamında işlev kaybının yanı sıra kurumun ontolojik var oluşunu da tehdit etmektedir.

Bu sorunların, günümüz dünyasında; öncelikle Batı dünyasını ve kısmen de ekonomisi gelişmekte olan ülke toplumlarını ilgilendiren konular olmakla birlikte tüm dünyayı ne şekilde etkileyeceği, hangi hızla geleneksel toplumlara tesir edeceği hususunda yorum yapmak güçtür. Ancak, bu sorunların, Türkiye'yi etkilediği ve yakın gelecekte daha da yoğun etkileyeceği muhakkaktır. Tek yaşama, çocuk sayıları, evliliklerin azalması vb. ile ilgili istatistiki veriler bu sorunların önemini göstermektedir. Konuyla ilgili olarak Barış Erdoğan'ın verdiği bilgilere göre, Amerika, Norveç, Finlandiya, Almanya gibi ülkelerde her üç evden birinde tek sakinin yaşadığı, bu durumun Batılı toplumlara özgü olmadığı, son yıllarda geleneksel aile tipinden uzaklaşmaya başlayan Japonya (%32, 4), Güney Kore (%23, 9) ve Tayvan'da (%22) tek haneli evlerin oranının arttığı, tüm dünyada 2015 yılı itibarıyla 300 milyon insanın tek yaşadığı bilinmektedir. Nüfus projeksiyonlarına göre 2000-2030 yılları arasında evli ve çocuklu hanelerin oranının %30 büyüyeceği tahmin edilirken tek kişilik hane halkı oranının %128 artacağı tahmin edilmektedir.⁸

21. yüzyılda gelişen iletişim araçları, toplumlar arası etkileşimi hızlandırmaktadır. Bu etki öngörülenin aksine geleneksel toplumlara da tesir etmektedir. Batılı toplumlarda aile kurumunda görülen yapısal ve işlevsel değişim, geleneklerine daha bağlı Türk ailesine de tesir etmektedir. TÜİK'in 2022 yılı verileri incelendiğinde; 2008 yılında Türkiye'de hanehalkı büyüklüğü 4,00 iken 2022 yılı istatistiklerinde bu oran 3,17'ye gerilemiştir. Adres Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre, 2014 yılında %13,9 olan yalnız yaşayan fertlerden oluşan tek kişilik hanehalklarının oranı 2022 yılında %19,4'e yükselmiştir. Tek çekirdek aile olarak ifade edilen, yalnızca eşlerden veya eşler ve çocuklarından veya tek ebeveyn ve en az bir çocuktan oluşan hanehalklarının oranı, 2014 yılında %67,4 iken 2022 yılında %64,5'e gerilemiştir. Diğer yandan, geniş aile olarak tanımlanan ve en az bir çekirdek aile ve diğer kişilerden oluşan hanehalklarının oranı 2014 yılında %16,7 iken 2022 yılında %12,8'e düşmüştür.⁹

TÜİK'in evlenme ve boşanma istatistikleri incelendiğinde; 2001 yılında kaba evlenme hızı %08,35 iken bu oran 2022 yılında %06,76'ya gerilemiştir. Kaba boşanma hızı ise 2001 yılında %01,41 iken 2022 yılında ise %02,13'e yükselmiştir. Bu rakamlar Türkiye'de evliliklerin azalma eğilimi gösterirken boşanmaların arttığı anlamına gelmektedir. TÜİK 2022 verilerine göre; 2011 yılında kadınlarda 22,7 olan ilk evlenme yaşı, 2022 yılında 25,4'e erkeklerde ise 20,0'dan 28,2'ye yükselmiştir. Bu verilerden anlaşıldığı üzere son 21 yılda Türkiye'de evlenme yaşı erkeklerde sekiz yaş, kadınlarda ise üç yaş yükselmiştir. TÜİK'in "Yaşam Memnuniyeti Araştırması" 2022 sonuçlarına göre, bireylerin mutluluk kaynağı olan kişiler incelendiğinde, kendilerini en çok ailelerinin mutlu ettiğini belirtenlerin oranı %67,6 olurken, bunu sırasıyla %16,3 ile çocuklar, %4,8 ile kendisi, %3,9 ile eş, %3,8 ile anne/baba ve %1,9 ile torunlar takip etti.¹⁰

Türkiye'de tek haneli evlerde ikamet edenlerdeki artışın özellikle genç ve orta yaş grubu bireylerden oluştuğu, bunda 2000'li yıllara doğru beyaz yakalı işlerde (öğretmen, doktor, banka çalışanı vb.) istihdam imkânı bulan kadın/erkeklerin öncelikle evlilik yaş ortalamasının yükselmesinde veya kısa süreli evlilikten sonra bekâr/tek yaşama eğilimi üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Bu veriler ışığında yukarıdaki sorunları ayrıntılı biçimde ele almadan

⁸ Barış Erdoğan, B. (2020). "Modern Toplumda Yalnız Yaşamak, Yeni Bir Norm olarak Bekârlık." *Sosyologca*, Sayı 18-19 (Aralık 2019-Haziran 2020): 293-316.

⁹ Türkiye İstatistik Kurumu. Doğum İstatistikleri 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dogum-Istatistikleri-2022-49673> (Erişim tarihi:06.07.2023).

¹⁰ Türkiye İstatistik Kurumu. Doğum İstatistikleri 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dogum-Istatistikleri-2022-49673> (Erişim tarihi:06.07.2023).

önce aile kurumunun tarihsel serüvenini ve aile ile doğrudan ilgili ev, evlilik, kavramlarını kısaca irdelemek gerekir.

Tarihsel Süreçte Aile, Ev, Evlilik

Toplumsal bir kurum olarak aile insanlık tarihinin her döneminde, her coğrafyada ve toplumda bireylerin bir araya gelmesiyle oluşan bir yapı olmakla birlikte kültürel ve toplumsal özellikleri içine alacak tek bir kalıp, ortak bir kökene dayanan tek tip bir aile yapısından bahsedilemez.¹¹ İlk çağlarda Çin ailesinde, babanın çocuk üzerindeki sınırsız tasarrufu, çocuğun satılması ve öldürülmesine varacak kararları alabilme hakkını tanıyan değer yargısı mevcut olmuştur. Hind ailesi, kadın egemen maderşahi tipinde aile niteliği taşıdığı dönemlerde birden fazla erkekle hatta aynı anda iki erkek kardeşle tek kadının evlenmesinin mümkün olduğu yapısal nitelikler göstermiştir. Yine Hind ailesinde erkek çocuk, aile için saadet, kız çocuk ise felaket olarak kabul edilmiştir. İran (Pers) ailesinde, yapısal olarak kan bağılılığı nikaha mâni olmadığı için Persli bir erkeğin birden çok kadınla evlenmesi hatta iki kız kardeş ile evlenmesi de mümkün idi. O derece ileri düzeyde evlilikler söz konusuydu ki Akamenid Krallarının kendi kızları ve kız kardeşleriyle evlendikleri bilinmektedir.¹²

Klasik Yunan'da Atina sitesinde vatandaşların evlenmeleri kanuni bir zorunluluk kabul edilmiş, Isparta'da yakın akraba evlilikleri yaygın olarak yapılmıştır. Evlenmenin yegâne gayesi ise vatandaş yetiştirmek olmuştur. Roma ailesinde, babanın mutlak otoritesi vardır. Baba yeni doğan çocuğunu terk edebilir, atabilir, büyüdüğünde zincire vurabilir, satabilir ve öldürme hakkına sahiptir. Roma'da en eski evlilik "manus" evliliğidir. Evlenme töreni bir nevi satın alma işlemi gibi uygulanmıştır. Slavlarda aile, en yaşlı erkeğin yani tiran bir dedenin hegemonyası altında ortak üretim ve tüketim organizasyonu örneği göstermiştir. Mülkiyet ortaklığına dayalı "Zadruga" ailesi geçtiğimiz 19. yüzyılın sonlarına kadar varlığını sürdürmüştür.¹³

İslam öncesi Arap kabilelerinde aile, pederşahi bir karakter göstermektedir. Kocanın karısı üzerinde evlilikte hatta boşandıktan sonra da tahakkümü devam ederdi. Kadınlar toplumun bir parçası olarak kabul edilmediği gibi erkeklerin ihtiraslarını tatmin ve hizmetlerini yapmak için yaratılmış varlıklar olarak kabul edilirdi. Çok kadınla evlenmek itibar kabul edilir bir erkek aynı anda iki kız kardeş ile evlenir, erkek çocukları olduğunda iftihar ederler kız çocukları olduğunda mustarip olur hatta yeni doğan kızlarını diri diri gömerlerdi.¹⁴

Orta Asya kavimlerinden Türk ve Moğol ailesi, yapısal, işlevsel ve değer yargıları bakımından hemen hemen birbirlerine benzerlik göstermektedir. Önceleri maderşahi aile karakteri gösterirken zaman için pederşahi aile karakteri göstermeye başlamıştır.¹⁵ Moğollarda ve Türklerde aile aynı zamanda ordu ve devlet organizasyonun çekirdeğini oluşturmuştur.¹⁶ Aile içinde kadın, erkek ve diğer bireyler ile olan ilişki ve aile bireyleri hiyerarşisi günümüz Türk toplumunun değer yargılarıyla karşılaştırıldığında sıra dışı kabul edilebilecek nitelikte örneklerle pek rastlanmamaktadır. Ancak, İbn Fadlan, Karluk kadınlarının ahlaksız olduğunu, ülkelerine gelen kafilerden kadın, kız ve kız kardeşlerinin bir erkeği beğendiğinde onu evine götürdüğünü kocası, çocukları, kardeşlerinin de adama

¹¹ Abdülkadir Donuk, "Çeşitli Topluluklarda ve Eski Türklerde Aile" Dünya Medeniyeti İçinde Türklerde ve Başka Topluluklarda Aile ve Akrabalık İlişkileri, 2019, s. 23-36.

¹² Donuk, *Dünya Medeniyeti İçinde Türklerde ve Başka Topluluklarda Aile ve Akrabalık İlişkileri*, 2019, s. 23-36.

¹³ Donuk, *Dünya Medeniyeti İçinde Türklerde ve Başka Topluluklarda Aile ve Akrabalık İlişkileri*, 2019, s. 27-28, 32.

¹⁴ Donuk, *Dünya Medeniyeti İçinde Türklerde ve Başka Topluluklarda Aile ve Akrabalık İlişkileri*, 2019, s. 30-31

¹⁵ Donuk, *Dünya Medeniyeti İçinde Türklerde ve Başka Topluluklarda Aile ve Akrabalık İlişkileri*, 2019:32-36.

¹⁶ Üçler Bulduk, "Anaerkil ve Ataerkil Aile Tiplerinin Türk Devletlerine Yansımaları", *Dünya Medeniyeti İçinde Türklerde ve Başka Topluluklarda Aile ve Akrabalık İlişkileri*, 2019, s. 101.

hizmet ettiklerini, yabancı adam evde kaldıkça kocasının karısına yaklaşmadığını ve kocasının adamın yaptığını kıskanmadığını ve kötü görmediğini anlatır.¹⁷

Bu örnekler evliliğin ve aile kurumunun tarihsel süreç içerisinde yapısal olarak ve değer yargıları bakımından toplumdan topluma çok ciddi farklılıkları olduğunu göstermektedir. Yazının kapsamı üretim modelleri bağlamında ailenin yapısı ve işlevi odaklı olduğundan ekonomik bir üretim modeli olarak ailenin önemine dikkat çeken Piergiorgio Solinas'ın değerlendirmeleri üzerinde durmak daha aydınlatıcı olacaktır.

Piergiorgio Solinas'a göre fonksiyon olarak aile, bireyleri ortaklaşa bir eylem olarak yemek yemek, üretmek, çalışırken kişisel karşılık beklemezsizin aile bireylerinin tümünün ortak katkılarına bağlı olan eylemleri üstlenen ve bu rolü oynayan insanlar topluluğundan oluşmaktadır. Birçok Akdeniz halkında aile fonksiyon olarak ahlaksal, toplumsal, ekonomik ve biyolojik yaşamı kavrayışta ve yaşayışta görülen sürekliliği sağlayan bir niteliğe sahiptir. Cinsel aşk, istekler, yaşlılara gösterilen saygı, evlat sevgisi, ölüm ve öteki dünyaya ilişkin duygu, her zaman ve kesinlikle tek ve aynı aile kavrayışına yönelen işlevler, egemen topluluklarda aile kurumunun rolünü belirlemiştir.¹⁸

Solinas, aileyi yapısal olarak iki gerçekliğe dayandırır: İlk olarak, yaşamı sürdürebilmek için gerekli ekonomik ve maddesel bir örgüt olması, bu özelliğiyle aile, yapısal olarak birlikte oturma, mülkün ekonomik olarak örgütlenmesi, malların miras yoluyla sonraki kuşaklara intikalini sağlayan sosyal, ekonomik ve hukuksal bir kurumdur. İkinci olarak ise; aile birliğinin egemenliği, birlikte oturmayı yani kan bağı, hısımlık ve özgül ilişkilerin örgütlenme biçimlerini temsil etmesidir.¹⁹ Ancak, Solinas'ın yapısal ve fonksiyonel olarak tanımladığı aile kurumu, 20. ve 21.yüzyılda sosyo-ekonomik değişikliklere bağlı işlevsel ve yapısal değişme göstermiştir.

Solinas'ın da belirttiği üzere geleneksel tarım toplumlarında ev, ailede bütünleşmiş tüm üyelerini bünyesinde toplayan bir merkez olarak, tüm aile üyelerini merkezi bir otorite altında birbirine bağlayan bir kurum olarak bağımlılık ve itaat ilişkisini temsil etmektedir. Evlilik ise geniş anlamıyla bir birleşme ve ekonomik bağlaşımdır. Hemen hemen insanlık tarihi boyunca, klan topluluklarından en gelişmiş yerleşik tarım toplumlarına, bozkır göçebe toplumlarından, şehir toplumlarına ve imparatorluklar çağının sosyoekonomik koşullarına uygun yapısal olarak birbirinden çok ciddi farklılıklara rağmen benzer işlevlerle aile kurumu var olmuştur.

Ancak, sanayi devrimiyle başlayan süreçte, yapısal ve işlevsel olarak hızlı değişim gösteren aile, ev, evlilik kurumları için geçerli olan bu tanımlamalar ve kabuller bugün ve yakın gelecekte ne anlam ifade edeceği ciddi biçimde değerlendirilmelidir. Günümüzde ve yakın gelecekte aile, ev, evlilik, kadın – erkek, çocuk gibi kavramlar nasıl bir anlam kazanacak nasıl bir dönüşüm ve değişime uğrayacağı merak konusu olmalıdır. Hızla yaklaşan köklü değişimin insan türünün geleceğini nasıl etkileyeceği bir muammadır. Bilinen tarihsel başlangıçtan günümüze insanın inşa ettiği sosyal organizasyonlardan ailenin, yapısal ve işlevsel olarak daha önce hiç örneği olmayan bir hızla değişmekte olduğu açıktır. Yakın geleceğin bu kaçınılmaz sorunları üzerine düşünmeye ihtiyaç vardır. Bu sorunlara sadece sosyolojik formasyonla odaklanmak yeterli değildir. Pek çok disiplini çeşitli açılardan ilgilendirmektedir. Ancak sosyolojik açıdan da bu sorunlara yaklaşmak zorunluluğu vardır.

¹⁷ Ramazan Şeşen, (Ed.), *İbn Fadlan Seyahatnamesi*. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2022, s.44.

¹⁸ Piergiorgio Solinas, "Aile", (Çev. Nihal Erkurt ve Ayşe Derman), *Akdeniz - Tarih, Mekan, İnsanlar ve Miras*. İstanbul: Metis Yayınları, 2007, s.192-194.

¹⁹ Solinas, *Akdeniz - Tarih, Mekan, İnsanlar ve Miras*, 2007, s.192-194.

Konu, diğer disiplinlerin bağlamından koparılmadan tarafımızdan sosyolojik olarak bu yazıda kısmen spekülatif olarak ele alınacaktır.

Ev, evlilik ve aile kurumu, endüstri devriminin ardından endüstrileşmiş toplumlarda ciddi yapısal ve işlevsel değişimler geçirmiştir. Dünyanın geri kalan büyük kısmında ise geleneksel yapı direnç göstermeye devam eder görünmektedir. Yine, post-endüstriyel toplumlarda, endüstrileşmekte geri kalmış, az gelişmiş ve gelişmekte olan toplumlara nazaran da önemli yapısal ve işlevsel değişimler gözlenmektedir. Endüstri 4.0 ile değişmeye başlayan üretim paradigması; ev, evlilik ve aile kurumlarını yapısal ve işlevsel olarak birinci endüstri devrimine göre daha ciddi derecede değişmeye zorlayacağı da muhakkaktır. İnsanlık tarihi boyunca kadın-erkek ilişkisi, evlilik ve aile kurumunun ortaya çıkışında ve yapısal şekillenmesinde, ekonominin yani alt yapı faktörlerinin etkisi yadsınamaz. Çekirdek ailenin, endüstri devrimi sonucunda yaygınlaşmaya başlaması bu değişimi açıklayan iyi bir örnektir.

İnsanlık tarihinde genel hatlarıyla endüstri öncesi toplumlarda zenginler kadınlarını mal olarak görürken fakirler ise kadınları emektaşları olarak görmüşlerdir. Köylü kadınlar ise çiftlik işlerinin çoğunu yapagelmüşlerdir. Bertrand ve Dora Russell, kentlerde yaşayan orta sınıf kadınların ev işleri ve çocuk yetiştirme görevini üstlendiklerini, kadın ve erkeğin evlilik yoluyla oluşturduğu aile kurumunun tarih boyunca ekonomik bir birlik rolü üstlendiğine dikkat çekmektedir.²⁰ Russell'in, endüstri devriminin ardından evlilik ve aile kurumunun ekonomik işlevini kaybederek yeni bir biçime dönüşmeye başladığı yönündeki tespiti 20. yüzyılın sonlarına doğru hemen hemen dünyada pek çok toplum için geçerli bir tespit olduğu söylenebilir. Ancak, geleneksel tasavvurun tamamen yok olduğu henüz iddia edilemez.

Endüstri devrimi neticesinde iş gücü ihtiyacı arttığı için kadın ve çocukların da iş gücü olarak istihdam edildiği görülmüştür. Kadınların iş hayatına atılmaları insanlık tarihinde o güne kadar karşılaşılmayan yeni bir sosyal değişimin habercisi olmuştur. Kadının ücret karşılığı iş gücü olarak istihdamı ailenin yapısal ve işlevsel dönüşümünü sıra dışı bir duruma sürüklemiştir. Bertrand ve Dora Russell, bu dönüşümün, kadını ekonomik olarak erkeğe bağımlılıktan kurtarmaya başlamakla birlikte, kadınların kendi çocuklarını yetiştirmelerini güçleştiren yeni bir durum olarak değerlendirmektedir.²¹ Kısacası kadının geleneksel rolü oldukça hızlı değişmiştir.

19. yüzyılın başlarında endüstrileşmeye başlayan ABD'de sadece dindar gruplar güçlü geleneksel aile yapısının değişmesini kısmen geciktirmiş olsa da özellikle kıta Avrupa'sında kadının iş hayatına girmesi geleneksel aile ilişkilerinin değişmesinde etkili olmuştur. Özellikle II. Dünya Savaşı'nda kadınların her sektörde istihdam edilmeleri, ailenin dağılma sürecini daha da hızlandırmıştır. Kadının ekonomik hayatta rol almaya başlaması, geleneksel evlilik anlayışı ve aile yapısını doğrudan etkilemiştir. Russell "... kadınlar ekonomik yönden bağımsızlıklarına kavuşunca eski tip evlilik düzeninin baskısına boyun eğmemekte, tek erkeğe bağlı kalmayı da istememektedirler."²² diyerek, endüstrileşmiş batı toplumlarında her alanda çalışmaya başlayan kadının, birey olma yolunda hızla ilerlediği, erkeğin egemenliğinden kurtulma çabası içerisine girdiğine işaret etmektedir.

Endüstrileşme, kadını iş gücü olarak fabrika ve işletmelere dâhil edince çocuğun eğitimi de okul kurumuna kalmıştır. Çocuk bakımının kısmen aileden okula geçmesi, karı-koca arasındaki ekonomik bağılılığı son derece zayıflatmıştır.²³ Endüstrileşmenin etkisiyle zaman içinde dışarıda yemek yeme alışkanlığının yaygınlaşması ev işlerinin azalmasına neden olmuştur. Tüm bu yeni gelişmelerin her biri ailenin birlikteliğini gerekli kılan fonksiyonların

²⁰ Bertrand Russell ve Dora Russell, *Endüstri Toplumunun Geleceği*, 1979, s.38

²¹ Russell ve Russell, *Endüstri Toplumunun Geleceği*, 1979, s.38

²² Russell ve Russell, *Endüstri Toplumunun Geleceği*, 1979, s.38

²³ Russell ve Russell, *Endüstri Toplumunun Geleceği*, 1979, s.38

kayıyla sonuçlanmıştır. Aile içinde kadının görevi olarak tanımlanan, çocuk bakımı, yemek yapmak, temizlik vb. işlerin azalması ailenin özellikle işlevsel yeni bir duruma evrilmesi anlamına gelmekle birlikte evlilik kurumunu daha da zayıflatmıştır. Russell, bu değişimi, “kadınların tek bir erkeğin kararsız güvenliğine yaslanmak yerine bağımsızlıklarını korumak ve çocuklarının [sorumluluğunu] eşleri yerine devletle paylaşmayı yeğleyecekleri”²⁴ yaşam tarzını tercih etmeleri şeklinde izah eder.

Üretim ilişkilerindeki değişmeye bağlı olarak zaman içerisinde yapısal ve fonksiyonel değişimler göstermiş olsa da bilinen tarih boyunca insan, varlığını sürdürebilmek için kadın-erkek ilişkisini evlilik ve aile kurumu üzerinden organize ederek bugüne kadar getirmiştir. Binlerce yıldır tüm dünyada olduğu gibi Avrupa’da var olagelen evlilik ve aile kurumu son 150 yılda ciddi değişim göstermiştir. En önemli dönüşüm, kıta Avrupa’sında II. Dünya Savaşı’nın ardından gözlemlenmiştir. Kadının erkeğe bağ(ım)lılığına esas olan geleneksel evlilik ve aile kurumu yeni bir forma dönüşmüştür. Yüzyılların birikimiyle oluşan üst yapı değerlerine rağmen bu değişim oldukça hızlı devam etmektedir.

20. Yüzyılda Ailenin Yapısı ve İşlevi

Hilmi Ziya Ülken, aile üzerine kaleme aldığı yazısında, Emile Durkheim’ın aileyi “..bireyi yasaklar ve emirlerle kuşatan bir kurum” şeklindeki eleştirel değerlendirmesine rağmen, ailenin çocuk yetiştirmedeki sosyolojik işlevine odaklanmaktadır. Ülken’e göre aile, bireyin toplumla uyum içinde yaşamasına ve özgürlüğün sınırlarını kavrayabilmesine katkı sağlayan temel bir kurumdur. Aynı yazıda, Sigmund Freud’un aileyi “..bireyin içgüdülerine ve bireysel hayatının sıkı biçimde kontrol altına alındığı bütün manevi komplekslerin gerçekleştiği sosyal bir alan”²⁵, şeklinde tanımlayarak birey üzerindeki olumsuz etkilerine vurgu yapmasına karşın, Ülken, aile kurumunun çocuk yetiştirme sürecindeki psikolojik işlevlerini ön plana çıkartmaktadır. Bu bağlamda aile, bireyin içgüdü ve arzularını denetim altına almayı öğrendiği; dolayısıyla biyolojik ve ruhsal dürtülerinin denetimini sağlayarak onların kölesi olmaktan kaçınmayı öğrendiği mikro sosyolojik bir yapıdır.

Bu değerlendirmeler bağlamında konuyu ele aldığımızda ailenin yapısal ve fonksiyonel olarak toplumun üretim biçimi, coğrafi koşulları, yaşam tecrübeleri vb. etkilerle günümüzde ve tarihte farklılık gösterdiği bir gerçektir. Ancak, Hilmi Ziya Ülken’in de belirttiği gibi, bireyin yetişmesi bakımından da önemlidir. Birey nasıl ki bir ülkenin vatandaşı olarak belli hak ve statülere sahip olursa, bir ailenin ferdi olmak da birtakım statü ve haklara sahip olmayı sağlar. Bu bağlamda aile, bireye hak ve özgürlüklerini sürdüreceği toplumsal koşullara uyum sağlamayı öğrenmesine yardımcı olan ortamı sunar.²⁶ Kısaca bir ülkenin vatandaşı olmak bir birey için ne derece önemli ise, ailenin bir ferdi olmakta insanın ait olduğu topluma uyumunda o derece önemlidir.

Ülken’in dikkat çektiği üzere, aile, her çağda ortaya çıkan medeniyetleri şekillendiren toplumun çekirdeği, aynı zamanda hukuki, ekonomik ve ahlaki yapıların da belirleyici unsuru olagelmıştır. Aile yapısındaki bozulma toplumun alt yapı ve üst yapı değerlerindeki ahengin bozulmasına neden olacağından aile yapısındaki güçlü mekanizma toplumların ve medeniyetlerin daha güçlü olmasına yardımcı olmaktadır. Aile toplumsal düzenin devamı açısından önem arz etmekte, yapısal olarak toplumun en küçük birimi, ancak işlevsel olarak değeri en yüksek sosyal kurumlarından biridir.²⁷ Bu yönüyle aile toplumun nabzını

²⁴ Russell ve Russell, *Endüstri Toplumunun Geleceği*, 1979, s.38

²⁵ Hilmi Ziya Ülken, “Aile.” *Yeni Sabah*, 27 Haziran 1956.

²⁶ Hilmi Ziya Ülken, “Aile.” *Yeni Sabah*, 27 Haziran 1956.

²⁷ Neslihan Er, “Tek Tanrılı Dinlerde Kadının Yeri ve Rolü: Sosyolojik Bir İnceleme”, *Şura Akademi Dergisi* 7, 2024, s.168-175.

tutabileceğimiz en önemli sosyal kurum iken aksi durumda ailede yaşanan kriz toplumun çözülmesini de hızlandırdığından aile toplumların geleceği için önemlidir. Düzenli aile ortamında yetişen bireyler ile sorunlu, düzensiz veya ailesiz bir süreçte yetişen bireylerin topluma uyumlarında ve sonraki yaşamlarında sosyal sapma davranışları gözlemlenmesi mümkündür.²⁸

Anne-babadan birinin ebeveynlik yükümlülüğünü taşımaya yeterli olmaması ya da karı-koca arasındaki uyumsuzluktan dolayı ayrılığın çocuğun çıkarına olmasına rağmen Bertrand Russel'in da vurguladığı gibi olağan koşullarda çocuğa en uygun ortamı anne ve babanın sağladığı düşüncesi yadsınamaz.²⁹

Çocuğun yetiştirilmesinde anne-babanın rolünü değerlendiren Turan Yörükân, çocuğun yetişkinlik dönemlerindeki etkilerine odaklandığı, Bağlanma ve Sonraki Yaşlarda Görülen Etkileri, adlı kitabında Amerikalı Psikiyatrist Charles H. Zeanah ve arkadaşlarının 2005 yılındaki çalışmalarından aktardığına göre; "...evlerde, ana-babalarıyla birlikte büyütülmüş olan çocuklarla, hayatlarının %90'ını bakımevleri ve benzeri kurumlarda geçirmiş olan çocuklar birbirleriyle karşılaştırıldığı zaman, evlerde, bir aile ortamında büyütülmüş olan çocukların %74'ünün herhangi bir kaygıdan, endişeden uzak bir bağlanma davranışı ortaya koydukları halde bakımevlerinde veya kurumlarda büyütülmüş olan çocukların sadece %20'sinin olumlu, güvenli bir bağlanma davranışı sergiledikleri"³⁰ tespiti, ailenin, çocuk yetiştirmek için en iyi yuva olduğu düşüncesini doğrulamaktadır.

Çocuğun sosyalleşmesinde kalıtım ve çevre faktörlerinin etkisini anlamaya çalışan Yörükân teorik olarak çocuk psikolojisi uzmanı Bowlby'nin bağlanma teorisinden hareketle anne-çocuk ilişkisine ve ailenin sosyalleşme üzerindeki etkisini izah etmeye çalışmaktadır. John Bowlby'nin ilk baskısı 1969'da yapılan Attachment and Loss (Bağlanma ve Kaybetme) adlı kitabında insan ve insan türüne yakın hayvan türlerinin (şempanzeler ile insan olmayan primatlarda) yavrunun anneye bağlanması ve sosyalleşmesine odaklandığı kapsamlı çalışmayla çocuğun yetişmesinde annenin rolünü bilimsel olarak anlamaya odaklanmaktadır. Bowlby'e göre insanlarda bağlanma davranışı ilk insandan başlayarak günümüze kadar "... hayatta kalma mücadelesinde yırtıcılara karşı korunmak için ortaya çıkan beslenme ve üreme ..."³¹ kadar önemli içgüdüsel tepkilerden biridir.

Erken yaşlarda anneden ve anne yerine geçebilecek birinden ayrılmanın, çocuğun kişiliğinin gelişmesini ciddi şekilde etkilediğinden bahseden Bowlby, bu etkilenmenin en olumsuz sonuçlarının psikopatik kişilik oluşmasına yol açtığından bahsetmektedir.³² Örneğin, madde bağımlısı, suça yönelmiş veya yönlendirilmiş bireylerin çoğunlukla düzenli ve sorumluluk sahibi aileden yoksun olmaları bu bağlamda dikkate değerdir .

Yörükân, kalıtım yoluyla çocuğa geçen özelliklerin nihai hedefine ulaşmasında, çevre faktörlerinin, özellikle de sosyokültürel unsurların ve öğrenmenin katkısının önemine işaret etmektedir.³³ Bu bağlamda Bowlby'nin de vurguladığı üzere, anne-babanın ya da onların yerine geçen bireylerin çocuğu cesaretlendirici, destekleyici ve işbirlikçi bir tutum sergilemesi çocuğun değer duygusunu geliştirmesinde ve başkalarının yardımseverliğine olan inancını

²⁸ Hilmi Ziya Ülken, "Dünyada Aile." *Yeni Sabah*, 2 Nisan 1951.

²⁹ Bertrand Russell, *Evlilik ve Ahlak*, Say Yayınları, 1983, s.113.

³⁰ Turan Yörükân, *Bağlanma ve Sonraki Yaşlarda Görülen Etkileri*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015, s.23.

³¹ John Bowlby, *Bağlanma ve Kaybetme*, (Çev. T. Veli Soylu). İstanbul: Pinhan Yayınları. 2018, s.233-267.

³² Yörükân, *Bağlanma ve Sonraki Yaşlarda Görülen Etkileri*, 2015, s.87-88.

³³ Yörükân, *Bağlanma ve Sonraki Yaşlarda Görülen Etkileri*, 2015, s.92.

pekiştirmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Bu deneyimler, çocuğun gelecekte kuracağı ilişkilerin temelini oluşturur.³⁴

Çocuğun yeterlilik duygusuyla çevresini güvenle keşfetmesine ve etkili biçimde çevreyle etkileşimde bulunması, bu destekleyici ortam sayesinde mümkün olur. Ayrıca, hem doğal hem de sosyal çevresiyle kurduğu temasın olumlu bir aile ilişkisi çevresinde gelişmesi, çocuğun düşünce örüntülerinin gelişimini destekler. Bunun yanı sıra çocuğun kişiliği, kontrollü ve esnek bir şekilde davranma bilme yeteneğiyle şekillenir; böylece kötü koşullara rağmen sorunlara karşı başa çıkma kabiliyeti kazanır.³⁵

Tüm bu çalışmalar göstermektedir ki sağlıklı aile ortamında büyüyen çocuk topluma intikal ve uyumda oldukça avantajlı olmaktadır. Kuşkusuz aile kurumu 21. yüzyılda da sağlıklı bir toplumun inşasında tarihsel rolünü devam ettirmektedir.

21. Yüzyılda Ailenin Yapısı ve İşlevleri - Aile, Türün Yeniden Üretimi ve İş Hayatı

Yazıda insanlık tarihinin olağan akışında, insan türünün biyolojik doğurganlığının belirleyicisi olarak cinsiyet olgusuna odaklanılmış, buna karşın türün devamı için doğal üremeye ihtiyaç kalmayacağı yönündeki teknolojik öngörüler kısmen göz ardı edilmiştir. Çünkü, türün devamı için biyolojik cinsiyet işlevi olarak doğal üremenin temel etmeni gerçeğinden vazgeçilmesi zaten insanın doğadan artık tamamen kopuşunu ifade edecektir. Bu bağlamda, Ülken'in de ifade ettiği gibi kadın ve erkek hem toplumun hem de ailenin iki eşit cephesidir. Yani bir bütünün iki eşit parçasıdır.³⁶ Tarih boyunca farklı zamanlarda ve toplumlarda bu durum değişik biçimlerde farklı yorumlanmış ve bu farklılığa göre kadının ve erkeğin statüsü hem toplumda hem de ailede şekillenmiştir. Kadın, arkaik/ilksel veya toprağa bağlı toplumlarda daima üretimin önemli bir aktörü olmuştur. Avcı toplayıcı toplumlarda, meyve, sebze toplayıp, çocuğun yetişmesinden sorumlu olan kadın, yerleşik tarım toplumlarında insan gücüne dayalı olarak çeşitli işlerde rol almış, bunun yanında genel olarak ailenin ev işi, çocuğun bakımı gibi sorumluluklarını yüklenmiştir.³⁷ Özellikle ortaçağda, şehir veya kasabada ise kadın, üretime doğrudan katkı sağlamadığı için sadece evde ailenin işleri ve çocuk yetiştirmekle meşgul olmuştur.

Toplumsal hayatta, iş hayatında bu farklılık bazı mesleklerin icrasında avantaj iken bazı mesleklerin icrasında dezavantajlı durumlara sebep olabilmektedir. Bu durumda bedensel ve ruhsal farklılığın sağladığı imkânların göz önünde bulundurulması her iki cins için de işlerinde daha başarılı ve istikrarlı olmalarına imkân sağlayabilir. Endüstride, hizmet sektöründe ve iş alanlarının hemen hemen tümünde hızlı gelişen teknolojiyle kadın ve erkeğin bedensel özelliklerinden kaynaklanan farkın en aza indiği bir gerçektir. Özellikle Endüstri 4.0'ın hayatımıza girmesiyle birlikte kadın ve erkek arasındaki istihdam alanlarına ilişkin fark daha da azalacaktır belki de yakın gelecekte bu farktan hiç söz edilmeyecektir.³⁸ Dijitalleşme ve Endüstri 4.0'ın etkisi arttıkça istihdama yeni bir anlam yükleneyeceği kesindir. Üretim alanları, hizmet sektörü kısacası tüm istihdam alanlarında ihtiyaç duyulan iş gücü yeniden tanımlanmaya başlanacaktır. Muhtemelen bu tanımlama, insanlık tarihinde geçmişten bugüne kadar olan süreç dikkate alındığında daha önce hiç olmadığı kadar, kadın-erkek ayrımını anlamsız hale getirecektir.³⁹ Kısacası Marksist teori perspektifinden bakıldığında üretim

³⁴ Bowlby, *Bağlanma ve Kaybetme*, (Çev. T. Veli Soylu), 2018, s.452.

³⁵ Bowlby, *Bağlanma ve Kaybetme*, (Çev. T. Veli Soylu), 2018,, s.452-453.

³⁶ Neriman Er, "Toplumsal Uyumun Temelleri: Théophile Funck-Brentano'nun Sosyal Ahlak Teorisi". *Van İlahiyat Dergisi* 12/21: s. 161-179. <https://doi.org/10.54893/vanid.1560084>, 2024, s. 69.

³⁷ Hilmi Ziya Ülken, "Kadın ve Cemiyet." *Yeni Sabah*, 9 Nisan 1951.

³⁸ Bilal Coşan, *Endüstri 4.0'dan Toplum 5.0'a Teknoloji ve İşsizlik. Çalışma Hayatının Geleceği*, 219-254. Ankara: Gazi Kitabevi.2020, 219-254.

³⁹ Hacı Yunus Taş, "Dördüncü Sanayi Devrimi'nin (Endüstri 4.0) Çalışma Hayatına Ve İstihdama Muhtemel Etkileri", *OPUS International Journal of Society Researches* 9, no. 16 (2018): s. 1817-1836.

araçlarındaki değişimin; kadın-erkek ilişkisi, aile ve evlilik kurumlarının yapısal ve işlevsel olarak nasıl etkileneceği sorusunu gündeme getirecektir.

Konu sadece yapısal bir sorun değil aynı zamanda işlevsel olarak da önem arz etmektedir. Avcı toplayıcı toplumda klan ailesi, tarım toplumlarında geniş ve ataerkil aile, sanayi devrimi sonrasında çekirdek ailenin ortaya çıkışı üretim ilişkilerinin rolünün ne derece etkili olduğunu göstermiştir. Ancak, sosyal medya ile kitle iletişim araçlarının etkin biçimde kullanıldığı yapay zekâ ile donatılmış bir dünyada, bireylerin ve toplumların birbirleriyle kolaylıkla etkileşimde oldukları bu çağda, karı - koca, evlilik ve aile ilişkilerine işlev bakımından da olumlu ve olumsuz tesirleri olacağı muhakkaktır.

21.yüzyılın ikinci çeyreğinde yeni üretim paradigması öngörülemez değişimlere gebe. Dijital gelişimin sonucu Endüstri 4.0 kadın ve erkeğin üretimdeki rolü, evlilik, aile ve ebeveyn olgu ve algısını yeniden tartışmaya açacaktır. Bu seferki değişimin, 19. yüzyıldaki değişime nazaran daha ciddi ve hızlı bir değişim olacağı kuşkusuzdur. Halihazırda konuya ilişkin çeşitli spekülasyonlar mevcuttur. "Cinsiyetsiz toplum", "ailesiz toplum", "babasız aile" tanımlamalarının yanı sıra bu kapsamda ailenin yeniden tasarımının ürünü olan "sosyal baba", vb. kavramlaştırma tartışmaları gündemi meşgul etmektedir. 21. yüzyılda değişen üretim ilişkilerine bağlı olarak toplumsal yapının en küçük yapı taşı olan aile kurumu ve ailenin unsurları olan kadın-erkek ilişkisi ve evlilik olgusu yeniden tanımlanmaya çalışılmaktadır.

Aile kurumu yapısal olarak hemen hemen 20. yüzyılın son çeyreğine kadar kadın ve erkek çiftlerin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Kadim tarihte yapısal olarak ilk defa ABD ve Batı ülkelerinde kadın - kadın, erkek - erkek bireylerden oluşan yeni aile örgütlenmeleri insanlık tarihinde daha önce örneğine hemen hemen hiç rastlanmayan biçimiyle 21. yüzyılda görülen istisnai örneklerle gündeme gelmiştir.⁴⁰ Ancak günümüzde pek çok Batı toplumunda bu birliktelikler aile ve evlilik kurumlarının tarihsel örnekleriyle uyulmamakla birlikte bu kurumların çatısında adlandırılmakta ve yasal zemine oturtulmaktadır.

Dünyada geleneksel olarak ailenin kutsallığı üzerinden görüş bildirenler ile ailenin örgütsel inşasındaki bireylerin cinsiyetsizliği görüşünü savunanlar arasında şiddetli tartışmalar mevcuttur. Muhafazakârların ailenin örgütsel yapısına yönelik bu değişimin amacını, insanlık tarihi boyunca toplumun yapı taşı olan ailenin, bypass edilerek birey birliklerinin oluşturulacağı bir organizasyona hazırlık olarak sunulduğunu savunmaktadırlar. Katolik Roma Kilisesi ve Müslüman cemaatler bu görüşün en etkili seslendiricileridir.

İnsan ekonomik bir varlık olduğu kadar kültürel ve sosyal bir varlıktır. O halde insanı sadece ekonomik bir varlık olarak izah etmek eksik bir yaklaşım olduğu gibi yine sadece sosyal ve kültürel bir varlık olarak değerlendirmek de eksik bir yaklaşımdır. Bu durumda; değişen üretim ilişkilerine dayalı olarak aile yapısındaki değişim kaçınılmaz olmakla birlikte ailenin yeni bir anlam kazanacağı da kuşkusuz doğrudur.

Bu bağlamda konuyu ele alacak olursak öncelikle; aile olmak ya da sosyalleşme ihtiyacı üzerine kısa bir değerlendirme yapmaya ihtiyaç var. Binlerce yıldır birlikte yaşamak zorunda olan insanlar nihayetinde doğadaki en sosyal varlık olma özelliğini de taşımaktadırlar. Bu özelliğiyle insan türü 20. yüzyılın sonlarından itibaren hızla yalnız yaşamaya yönelse de üst yapı değerine dönüşen sosyal yaşam tarzından kısa sürede değişen üretim-tüketim ilişkilerinden dolayı vazgeçmesi pek mümkün görülmemektedir. 19. yüzyılda sanayi devriminin ardından çekirdek ailenin inşası geleneksel ailenin üst yapı değerlerinin tümünü olmasa da yeni duruma uyumlu yeni üst yapı değerleri oluşturmuştur. Bu yeni durum yaklaşık bir asırdan fazla süredir modern toplumun yaşadığı tüm krizlere rağmen çocuk

⁴⁰ Esra Kartal Soysal, *Posthüman Dünyada Üreme: Felsefi Bir Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi.2023, s. 19-26.

yetiştirme, evlat-ebeveyn, kadın-erkek, aile, arkadaşlık vb. sosyal ve duygusal ihtiyaçları karşılayan bir modele dönüşmüştür. Geleneksel tarım toplumlarında geniş aile ne kadar iş görmüş ise, endüstriyel ve post-endüstriyel toplumlarda çekirdek aile aynı görevi başarıyla sürdürmüştür. Örneğin, Covid 19 salgınının yaşandığı günlerde uygulanan sosyal izolasyon tedbirleri kapsamında insanların ev dışında sosyalleşmelerinin kısıtlandığı evli çiftlerin 7/24 birlikte olmalarından kaynaklanan sorunlar, hata payı kabul edilirse yalnız yaşayan bireylere göre evli çiftler ve ailelerin sosyalleşme ihtiyaçlarını karşılamaları bakımından daha olumlu deneyimleri olduğunu düşünmek mümkündür.

Evlilik

İnsanlık tarihi boyunca değer yargıları dikkate alındığında her toplumda birbirinden çok farklı sıra dışı eşzamanlı ve art zamanlı olarak toplumların birbirlerini yadırgadığı evlilik türleriyle karşılaşmak mümkündür. Örneğin değinildiği üzere, Hindu toplumunda kadın egemen maderşâhi aile tipinde birden fazla erkekle hatta aynı anda iki erkek kardeşle tek kadının evlendiği, Akamenid Krallarının kendi kızları ve kız kardeşleriyle de evlilik yaptıkları, İslam öncesi Arap kabilelerinde çok kadınla evlenmenin itibar kabul edildiği, bir erkeğin aynı anda iki kız kardeş ile evlenmesinin mümkün olduğu, günümüz değer yargılarına göre sıra dışı kabul edilebilecek pek çok evlilik türü mevcut olagelmıştır.

Michel Foucault, "Helen ya da Roma uygarlığında farklı yöre ve toplumsal katmanlara göre, evlilik pratiğinin gerçekte ne derece yaygın olduğunu söylemenin zor olduğunu belirtmekle birlikte, tarihçiler tarafından gerek kurumsal biçimlere gerek karı-koca ilişkilerine, gerekse bunlara atfedilen ahlâkî değerlere ilişkin kimi değişikliklerin saptandığını"⁴¹ kabul etmektedir. Foucault, Antik Yunan'da "evliliğin" birlikte yaşama sürekliliğini sağlayan bir uygulama olduğuna dikkat çeker. Helen uygarlığında "evlilik" kamu alanı içinde yer almaya başlamasıyla birlikte kamusal alanı da ilgilendiren bir konu durumuna gelmiştir. "Evlilik" ya da "sürekli birliktelik pratiği" aile kurumlarının çevresinden ayrılarak süreç içerisinde kamusal alanı da ilgilendiren bir konu olmaya başlamıştır.⁴²

Foucault'nun, pagan toplumda, herkesin evlenemediği, evliliğin özel bir amacı karşıladığına yönelik tespit önemlidir. Ancak, Foucault, "...tarihte dezavantajlı sınıflarda evliliğin kendisini önemli olarak sunabilen iktisadi nedenler ötesinde değerini oluşturan, yaşamın paylaşılmasını, karşılıklı yardımlaşmayı, manevi desteği de içeren güçlü kişisel ilişkiler yaratma ve korumasından alan bir bağlılık biçimi"⁴³ olarak evlilik kurumunun iktisadi işlevine dikkat çekmektedir.

Foucault'nun "Kölelerin evliliğine ilişkin tanıklıklar mevcuttur. Evlilik pratiğinin yaygınlık derecesine ilişkin soruya hangi yanıt verilirse verilsin, bu pratiğe ulaşmanın giderek daha kolaylaştığı, evliliği ilginç kılan sınırlar, aşağıya doğru çekilmiştir."⁴⁴ diyerek iktisadi sebepler dışında sosyo-psikolojik sebeplerle evliliklerin önemine işaret etmiş ve tarihte evlilik sözleşmelerinin yalnızca yaşamlarını paylaşmayı kararlaştıran bir kadın ile bir erkek arasında yapıldığı örneklerine dikkat çekmiştir. Yine P. Veyne'in Roma'da imparatorluk dönemlerinde evliliğin, işlerliğinin anlaşma ve gönül yasasına dayanmasına önem verildiğini, bu işlevin ailenin, ev sahibi ve sahibesinin oluşturduğu çifti ifade etmesi anlamı taşıdığına dikkat çekmektedir.⁴⁵

Foucault, *Cinselliğin Tarihi* adlı kitabının "Evlilik Bağı" başlıklı bölümünde İsa'dan sonra ilk yüzyıllar boyunca evlilik pratiğiyle ilgili metinlerden çıkardığı sonucu şu cümlelerle

⁴¹ Michel Foucault, *Cinselliğin Tarihi - 3*. (Hüseyin Tufan, Çev.). İstanbul: Afa Yayınları. 1994, s. 83.

⁴² Foucault, *Cinselliğin Tarihi - 3*, 1994, s. 84-85.

⁴³ Foucault, *Cinselliğin Tarihi - 3*, 1994, s. 85-87.

⁴⁴ Foucault, *Cinselliğin Tarihi - 3*, 1994, s. 87.

⁴⁵ Foucault, *Cinselliğin Tarihi - 3*, 1994, s. 89.

özetlemektedir. Bu modelde temel olarak görülen öbürü ile ilişki ne kan ne de dostluk bağıdır; kurumsal evlilik biçiminde ve bununla çakışan ortak yaşamda düzenlediği biçimiyle bir kadınla bir erkeğin ilişkisi aile sistemi ya da dostluk bağları, kuşkusuz toplumsal önemlerinin büyük bölümünü korumuşlardır; ancak var olması dahilinde, bunlar, iki ayrı cinsten insanı bağlayan bağa göre değerlerini biraz yitirirler. Bu ikili ve karşı cinsle heteroseksüel bağıntıya, diğer ilişkilerin zararına, hem varlık bilimsel hem de ahlaksal bir doğal ayrıcalık tanınır.

Bu koşullarda, o evli olma sanatı dahilinde kuşkusuz en tikel noktalardan birinin ne olduğu anlaşılacaktır; kişinin kendisine gösterdiği ilgi ikili yaşama gösterilen ilgiyle sıkı sıkıya birbirleriyle bağlantılandırılmış olmalıdır. Eğer karı, eş olan bir kadınla ilişki varoluş açısından temel ise eğer insan doğası ancak paylaşılan bir yaşam çerçevesinde gerçekleşen evliliğe koşulu bir bireyse kişinin kendisiyle kurduğu ilişkiyle öbürüyle kurduğu bağıntı arasında temel ve birinci bir uyumsuzluk olamaz.⁴⁶

Antik Yunan'da ve Roma'da aile otoritesi üzerinde kamu gücü müdahalesi neredeyse mevcut değildir. Otoritenin aile reisi ya da kocada toplandığını belirten Foucault, tarihsel süreç içerisinde evlilik sözleşmelerinde erkeği de karısı karşısında daha sorumlu olmaya zorlayan bağlayıcı kuralların zamanla kabul edildiği bir sürece dikkat çeker. Kamusal otorite, yüzyıllar içerisinde daha önce aile reisi/kocada olan otoriteyi kendi uhdesine almıştır.⁴⁷

20. yüzyılda aile tarihteki örnekleriyle kıyaslanamayacak derecede kamusal nitelikli bir kuruma dönüşmüştür. Hatta evlilik kurumu dışında kalan uzun süreli birlikte yaşama pratikleri de günümüzde, özellikle Batı toplumlarında, kamusal nitelik kazanmıştır. Batı'daki bu gelişimler hızla diğer toplumlar üzerinde kimi zaman görünür biçimde kimi zaman örtülü olarak tesir etmektedir.

Foucault, Antik Yunan'da evliliğin ve ailenin erdemi üzerine yaptığı değerlendirmede Demóstenes'in *Contra Neera* adlı eserinde yer verdiği "Haz için hafif meşrep kadınlara, günlük bakımımız için metreslere, yasal bir soyumuz ve yuvamızın sadık bir bekçisi olması için de karılara sahibiz".⁴⁸ gibi özdeyişe dönüşen meşhur ifadeleri üzerinden antik Yunan'da özgür erkeklerin tek eşlilikleri kadın-erkek ilişkileriyle aile kurumunun işlevi evlilik ve aile ahlakını inşa eden ahlaki değerleri irdelemektedir. Burada dikkat çeken erkeğin kadın üzerindeki egemenliğine işaret edilmesidir. Meşru karısı, erkeğin meşru soyunu devam ettirmesi birinci derecede önem arz eden sorumluluktur. Erkeğin cinsel dürtülerini meşru karısı dışında arayışında bir engel olmadığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Van Gulik'in belirttiği üzere Çin toplumunda meşru eş/eşleri en iyi soya sahip olmanın yolu kabul edilirdi. Yine, Foucault'un dikkat çektiği üzere "Atina'da evlilik yarattığı sonuç ve haklarla bir karı-koca birlikteliği ve meşru soy verebilecek tek, kısmi ve ayrıcalıklı birlikteliği oluşturmaktaydı".⁴⁹ 20. yüzyılda modern ailenin en mühim kazanımı evlilik akdinin geçmiş zamanlara göre kadına ailede ve toplumda eşit ve adil haklar sağlamış olmasıdır. Günümüzde medeni kanun bu bakımdan kadın için önemli kazanımlar sağlamıştır. Evlilik ve aile hukuku insanlık tarihi boyunca sürekli gelişme göstermiş ve hali hazırda kadın ve erkek arasındaki evlilik akdi hukuki olarak çok sağlam bir temele oturtulmuştur.⁵⁰

Türün Yeniden Üretimi

İnsanlık tarihinde hemen hemen her toplum, türünü devam ettirmek için evlilik yoluyla aile kurumu üzerinden üremeyi çözüm olarak görmüştür. Aile üreme ve çocuğun

⁴⁶ Foucault, *Cinselliğin Tarihi* – 3, 1994, s.177.

⁴⁷ Foucault, *Cinselliğin Tarihi* - 3, 199, s.84-93.

⁴⁸ Foucault, *Cinselliğin Tarihi* – 2, 1988, s.155.

⁴⁹ Foucault, *Cinselliğin Tarihi* – 2, 1988, s.161.

⁵⁰ Hilmi Ziya Ülken, "Evlenme", *Yeni Sabah*, 16 Nisan 1951.

sosyalleştirilmesi görevlerini bir arada yürütmektedir. Çocuk sahibi olmak arzusu tabii ki çiftlerin özgür iradesine bağlı bir tercihtir. Ancak çiftlerin çocuk sahibi olmalarında ne derece özgür oldukları da ayrı bir tartışma konusudur. Endüstrileşme ile birlikte aileyi etkileyen en belirgin hususlar, evlilikte eş seçiminde kariyere önem verilmesi, kariyer için daha geç evlenme, çocuk sahibi olmak için ayrıntılı planlama yapılması ve çocuk sahibi olmanın yüksek maliyeti hem evliliği hem de çocuk sayısını belirleyen önemli dış etkenlerdendir. Ultra-Ortodoks Yahudi bir ailede yetişen kadın ve erkeğin çocuk sahibi olmak isterken ne derece özgür iradeleriyle karar verdikleri veya feminist bir yaşam tarzını benimsemiş kadın ve erkeğin çocuk sahibi olmamak konusundaki tercihlerine hayat tecrübelerinin etkisi bir muammadır. Bu gibi iç ve dış etkenlerin etkisini bilebilmek oldukça güçtür. Kısacası birey tercihinin geçekten özgür iradenin bir ürünü olup olmadığı çoğu zaman bir soru işaretidir.

Russell, modern toplumun üreme konusundaki tutumuna ironik bir dille dikkat çekmekte ve şu görüşü dile getirmektedir: “Benim kanım, bunu biraz tereddütle söylüyorum, kabul edilecek olan toplumsal ilişkilerde babalığın yok edilmesi, erkeklerin duygusal yaşamlarında düşüklük ve hafiflik eğilimleri yaratarak yavaş yavaş büyüyen keder ve can sıkıntısıyla sonuçlanacak, dölün devamı giderek ölecek ve azalan insan soyunu, eski gelenekleri koruyan ırklar sürdürecektir.”⁵¹ Russell’ın bu tespiti, günümüzde toplumların nüfus artış oranları karşılaştırıldığında isabetli bir değerlendirme olarak görülebilir.

Russell’ın tespiti Türkiye örneği üzerinden değerlendirilecek olursa; Türkiye’de toplam doğurganlık hızı 2001 yılında 2,38 çocuk iken 2022 yılında 1,62 çocuk olarak gerçekleşmiştir. Yani, bir kadının doğurgan olduğu dönem boyunca doğurabileceği ortalama çocuk sayısı 2022 yılında 1,62’dir. Bu durum, Türkiye’de doğurganlığın nüfusun yenilenme düzeyi olan 2,10’un altında kaldığını açıkça göstermektedir. 2001 yılında bin nüfus başına 20,3 doğum düşerken, 2022 yılında 12,2 doğum gerçekleşmiştir.⁵² Bu durumda nüfus artış oranının son on bir yılda hemen hemen yarı yarıya düştüğü anlamına gelmektedir.

Çocuk her şeyden önce türün devamı için vazgeçilmezdir. O halde çocuğun varlığı türün ve insanlığın devamı anlamı taşımaktadır. Çocuğun yetişkin oluncaya kadar nasıl bir ortamda yetişmesi gerektiği önemli bir sorundur. Moderniteyle birlikte çocuğun yetişmesinde ailenin fonksiyonu azalmaya başlamış, onun işlevi devlet tarafından örgütlenen yeni kurumlara yüklenmiş, böylece aile işlev kaybına uğramıştır. Biyo-teknolojik gelişmeler çocuk sahibi olmak için aileye olan ihtiyacı da tehdit etmektedir. Üremenin biyo-teknolojik olarak kurgulanmasının etik boyutu ayrı bir tartışma konusu olarak gündemdeki yerini korumaktadır.⁵³

Sonuç ve Öneriler

Kadim insanlık tarihi boyunca, aile, insan türünün biyolojik, sosyolojik, kültürel, ekonomik ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılayarak türün devamına katkı sağladığı gibi toplumsal yapının inşasına da katkı sağlamış, ancak başlangıcından bugüne sürekli işlev kaybederek değişen koşullara uygun olarak da kendisini yeniden inşa edebilmiştir. Ancak günümüzde aile en geçerli iki işleviyle kurumsal varlığını sürdürmekte zorlanmaya başlamıştır. Bu işlevlerden ilki insanın doğal yolla üremesini sağlayan ailenin kadim örgüt yapısının (erkek ve kadının birlikteliğiyle kurulan yapı), değişmeye zorlanmasıdır. İkincisi, ebeveyn ile çocuğun sevgi, saygı ve güven duygusu içerisinde hayata hazırlandığı bir liman olarak aile kurumu yerine kamu ve özel kurumlarının bu görevi her geçen gün daha fazla üstlenmeye yönelmesidir.

⁵¹ Russell, *Evlilik ve Ahlak*, 1983, s. 133.

⁵² Türkiye İstatistik Kurumu. Doğum İstatistikleri 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dogum-Istatistikleri-2022-49673> (Erişim tarihi:06.07.2023).

⁵³ Soysal, *Posthüman Dünyada Üreme: Felsefi Bir Giriş*, 2023, s. 9-26.

Günümüz ekonomik koşulları ve yaşam düzeninin insanlara toplumun yeniden üretimi ve çocuğun aile dışında yetiştirilmesinin önerilmesi dikkatle üzerinde durulması gereken bir konudur.

Günümüzde hemen hemen her toplumda aile, o toplumun kendine özgü koşullarına bağlı olarak farklı sorunlarla karşı karşıya bulunmaktadır. Hatta aynı toplum içerisinde farklı kültür çevrelerinde ailenin o kültür çevresinin özelliklerine bağlı olarak da farklı sorunları yaşadığı da bir gerçektir. Ancak, günümüz ailesinin yaşadığı ahlaki sorunlar ailenin yapısından kaynaklanan bir mesele değildir. Bilakis toplumların geçirmekte oldukları sarsıntılar ve sorunların bir neticesidir. Toplumsal dejenerasyon aileyi de pekâlâ etkilemektedir.

İlk defa, özellikle Batı toplumlarında başlayan örgütsel yapının kuruluşundaki kadın-erkek faktörünün yerine, “cinsiyetsiz toplum” önerileriyle “kadın-kadın” ve “erkek-erkek” bireylerden oluşan aile biçimleriyle yeni bir örgütsel yapı insanlığa sunulmaktadır. Bu yaklaşım bir toplum mühendisliği girişimidir. Sonuçlarını bugünden kestirmek hemen hemen imkânsız olmakla birlikte, Türk toplumunun güçlü aile geleneğinin, bu etkiden uzak kalacağını düşünmek en basit ifadeyle dayatılan yeni yaşam tarzına karşı kayıtsızlıktır.

Kalabalıklar içinde insanı, sevgi-saygı yoksunluğundan kurtaran birlikte yaşama arzusu sağlayan aile kurumu insanlığın yarattığı, yapay ancak zorunlu bir kurumdur. Aile kurumundan tamamen vazgeçilmesi hem insan türünün geleceği hem de toplumsal örgütlenme açısından içerisinde belirsizlikleri barındıran bir sorundur. Çünkü aile kurumu binlerce yıldır her çağda ve her medeniyet seviyesinde farklı modellerle inşa edilmiş olsa da insanoğlunun ve toplumların varlığını sürdürebilmesi için biyolojik olarak zorunlu, sosyolojik olarak en etkili kurumlardan biri olagelmıştır. Halihazırda aile kurumu yerine inşa edilecek birlikteliklerin insanlığa ne getireceği bilinmemektedir.

Bowlby’nin bağlanma teorisi üzerine yaptığı kapsamlı çalışmaya ilaveten Yörükân’ın; başta Bowlby’nin zikrettiğimiz çalışması ve diğer çalışmalarıyla Charles H. Zeanah, Davis Kingsley’in “Extreme Social Isolation of a Child” (Bir Çocuğun Aşırı Sosyal İzolasyonu) adlı çalışması, Mary Ainsworth ve arkadaşlarının “Strange Situation Test” (Yabancı, Alışılmadık Durum Testi) çalışmalarından anlaşıldığı üzere çocuğun bebeklikten itibaren psikolojik ve sosyolojik olarak topluma uyumunda ailenin rolü yadsınamaz derecede önemlidir. Çeşitli ekonomik ve sosyal nedenler çocuğun çok erken yaştan itibaren ebeveyn yerine kurumlarda büyütülmesi zorunluluğu dışında yeni bir model olarak ebeveyn olmaksızın çocuğun üretimi, yetiştirilmesi ve toplumsallaşmasının sağlanması yönündeki ultra ütöpik önerilerin ciddi tartışmaya açık olduğu ortadadır.

Eric Hoffer’ın “...hangi nedenle olursa olsun ailenin yıkılması, kolektif bir ruhu otomatik olarak besler ve kitle hareketlerinin çağrısının etkili karşılık bulmasını sağlar” yönündeki tespiti dikkate alındığında 21. yüzyılda bu sefer ailenin kapitalist ekonomik sistem eliyle her açıdan zayıflatılmasına yönelik gayrete şüpheyle yaklaşılmalıdır. Aile içi sorunlardan hareketle, kurumu sorunsal olarak kabul etmek yerine, 21. yüzyılda dünyanın daha yaşanılabilir bir vatan olması yolunda tüm toplumlar için vatan ve kültür birliği idealine yönelmeye yardımcı olacak bir kurum olarak aile kurumunu insanlığın geleceğine hizmet edecek bir organizasyon olmaya devam etmesi gerçeğine odaklanmalıdır.

Kaynakça

Badinter, Elisabeth. *Biri Ötekidir: Kadınla Erkek Arasındaki Yeni İlişki ya da Androjin Devrim*. İstanbul: Afa Yayıncılık, 1992.

- Bertrand Russell ve Dora Russell. *Endüstri Toplumunun Geleceği*. 1979.
- Bertrand Russell. *Evlilik ve Ahlak*. İstanbul: Say Yayınları, 1983.
- Bowlby, John. *Bağlanma ve Kaybetme*. Çev. T. Veli Soylu. İstanbul: Pinhan Yayınları, 2018.
- Bozkurt, Veysel. "Pandemi Döneminde Çalışma: Ekonomik Kaygılar, Dijitalleşme ve Verimlilik." *Covid-19 Pandemisinin Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Etkileri*, Ed. Dilek Demirbaş, Veysel Bozkurt, Sayım Yorğun, s. 115-136. İstanbul: İ.Ü. Yayınevi, 2020.
- Bulduk, Üçler. "Anaerkil ve Ataerkil Aile Tiplerinin Türk Devletlerine Yansımaları." *Dünya Medeniyeti İçinde Türklerde ve Başka Topluluklarda Aile ve Akrabalık İlişkileri*, 99-107. 2019.
- Coşan, Bilal. *Endüstri 4.0'dan Toplum 5.0'a Teknoloji ve İşsizlik. Çalışma Hayatının Geleceği*, 219-254. Ankara: Gazi Kitabevi, 2020.
- De Chardin, Pierre T. *İnsanın Tabiattaki Yeri*. Çev. H. H. Hatemi. İstanbul: İşaret Yayınları, 1990.
- Donuk, Abdülkadir, "Çeşitli Topluluklarda ve Eski Türklerde Aile." *Dünya Medeniyeti İçinde Türklerde ve Başka Topluluklarda Aile ve Akrabalık İlişkileri*, 23-36. 2019.
- Er, Neriman, "Toplumsal Uyumun Temelleri: Théophile Funck-Brentano'nun Sosyal Ahlak Teorisi." *Van İlahiyat Dergisi* 12, no. 21 (2024): 161-179. <https://doi.org/10.54893/vanid.1560084>.
- Er, Neriman, "Tek Tanrılı Dinlerde Kadının Yeri ve Rolü: Sosyolojik Bir İnceleme." *Şura Akademi Dergisi* 7 (2024a): 69-76.
- Erdoğan, Barış, "Modern Toplumda Yalnız Yaşamak, Yeni Bir Norm olarak Bekârlık." *Sosyologca*, Sayı 18-19 (Aralık 2019-Haziran 2020): 293-316.
- Eyüp Kaymakamlığı. *Eyüp İlçesi Çocuk Odaklı Sosyal Risk Haritası*. İstanbul: 2012.
- Eli J. Finkel. Chin Ming Hui, Kathleen L. Carswell and Grace M. Larson, "The Suffocation of Marriage: Climbing Mount Maslow Without Enough Oxygen." *Psychological Inquiry* 25 (2014): 1-44.
- Foucault, Michel, *Cinselliğin Tarihi - 2*. Çev. Hüseyin Tufan. İstanbul: Afa Yayınları, 1988.
- Foucault, Michel, *Cinselliğin Tarihi - 3*. Çev. Hüseyin Tufan. İstanbul: Afa Yayınları, 1994.
- Hobbes, Thomas, *Leviathan*. Çev. Semih Lim. İstanbul: YKY, 2018.
- Hoffer, Eric. *Kesin İnançlılar*. Çev. Ebru Günür. 18. Baskı. İstanbul: Olvido Yayınları, 2023.
- Irvine, B. William, *İnsan Nedir? Doğal Tarihimize Bir Bakış*. Çev. Ö. Çelik. İstanbul: Metis Yayınları, 2024.
- Solinas, Piergiorgio. "Aile". Çev. Nihal Erkurt ve Ayşe Derman. *Akdeniz - Tarih, Mekan, İnsanlar ve Miras*. İstanbul: Metis Yayınları, 2007.
- Soysal, Esra Kartal, *Posthüman Dünyada Üreme: Felsefi Bir Giriş*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2023.
- Şeşen, Ramazan (ed.), *İbn Fadlan Seyahatnamesi*, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2022.
- Taş, Hacı Yunus, "Dördüncü Sanayi Devrimi'nin (Endüstri 4.0) Çalışma Hayatına Ve İstihdama Muhtemel Etkileri." *OPUS International Journal of Society Researches* 9, no. 16 (2018): 1817-1836.
- Ülken, Hilmi Ziya, "Dünyada Aile." *Yeni Sabah*, 2 Nisan 1951.
- Ülken, Hilmi Ziya, "Evlendirme." *Yeni Sabah*, 16 Nisan 1951.

Ülken, Hilmi Ziya, “Kadın ve Cemiyet.” *Yeni Sabah*, 9 Nisan 1951.

Ülken, Hilmi Ziya, “Aile.” *Yeni Sabah*, 27 Haziran 1956.

Yörükân, Turan, *Bağlanma ve Sonraki Yaşlarda Görülen Etkileri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.

Zola, Émile, *Germinal*. Çev. Bertan Onaran. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019.

İnternet Kaynakları

BBC News. “Boris Johnson and Carrie Symonds Announce Birth of Son.” 5 Mayıs 2023. <https://www.bbc.com/news/uk-politics-52469079>. (Erişim: 06.07.2023)

BBC Türkçe. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45918360>. (Erişim: 24.04.2023)

Sputnik Türkiye. <https://tr.sputniknews.com/asya/202003111041575289-koronavirus-gunlerinde-evlilik-cinde-karantina-altinda-kalan-ciftlerden-rekor-duzeyde-bosanma/>. (Erişim: 06.12.2023)

Scientific American. <https://www.scientificamerican.com/article/humans-are-doomed-to-go-extinct/>. (Erişim: 06.12.2023)

Türkiye İstatistik Kurumu. Doğum İstatistikleri 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dogum-Istatistikleri-2022-49673>. (Erişim: 06.07.2023)

Türkiye İstatistik Kurumu. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2022-49683>. (Erişim: 06.07.2023)

World Family Map. Mapping Family Change and Child Well-Being Outcomes, 2017. <https://worldfamilymap.ifstudies.org/2017/files/WFM-2017-FullReport.pdf>. (Erişim: 06.07.2023)

Yeni Şafak. <https://www.yenisafak.com/yazarlar/ergun-yildirim/post-modern-babalar-biyolojik-baba-sosyal-baba-super-baba-2052391>. (Erişim: 28.04.2023)

Etik Kurul Raporu: Bu çalışma için etik kurul raporu gerekliliği bulunmamaktadır.
Katkı oranı beyanı: Tek yazarlı %100.
Çatışma beyanı: Makalede, herhangi bir kurum, kuruluş ve kişi ile mali çıkar çatışması yoktur.
Destek ve teşekkür: Çalışmayı destekleyen kişi, kurum ve kuruluş yoktur.